

4. Hatim, Basil, and Mason, Ian. Discourse and the Translator. Longman, 1990.
5. Baker, Mona. In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge, 1992.

TARJIMA MASALALARIGA NAZAR

Dilorom ADILOVA

*Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti
O'zbek tili va adabiyoti kafedrası,
rus tili fani o'qituvchisi*

Annotatsiya. *Tarjimashunoslik masalalari tilshunoslikning dolzarb yo'nalishi bo'lib qolmoqda. Mazkur maqolada tarjimashunoslikdagi paydo bo'ladigan umumiy muammolar mavzulari yoritilgan. Shuningdek, tarjimashunoslikning hozirgi davrdagi talabi va uning jamiyatdagi o'rni ko'rsatilib ketilgan, millatlararo aloqalarda tarjimashunoslikning ahamiyati izohlangan.*

Kalit so'zlar. *matn, tarjima, leksika, atama, tarjima muammolari, transformasiya (o'zgarish), ma'lumot.*

Kirish. Bugungi kunda zamonaviy globallashuv va madaniyatlararo aloqalarning jadal rivojlanishi, xalqaro aloqalarni kengayib borishi, davlatlar o'rtasidagi savdo-iqtisodiy va moliyaviy aloqalarning rivojlanishi, Yevropa mamlakatlari va butun dunyoning integrallashuv jarayonining kuchayib borishi, fan va texnologiyalarning rivojlanishi, ilmiy va texnikaviy ma'lumotlarning doimiy ravishda uzviy almashib borishining samarali omillari sifatida hozirgi kunda chet tillarining ahamiyati katta e'tiborga sazovordir. Shuningdek, iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy va madaniy taraqqiyot bosqichida chet tili dunyoning turli xalqlar vakillari o'rtasida og'zaki va yozma aloqa vositasi sifatida keng qo'llanilib kelmoqda.

Asosiy qism. Bilim va texnologiyalar jadal rivojlanishi oqibatida zamonaviy davr bugungi jamiyatda barcha jihatlarni qamrab olgan holda va zamonaviy iqtisodiyot o'zgarib boraytgan sharoit davrida, shuningdek turli xil sohalariga tegishli ilmiy va texnik matnlarni tarjima qilishda amaliy ko'nikmalarga ega bo'lgan tarjimonlar – mutaxassislar bugungi kunda alohida ehtiyojga munosibdir. Shu sababli keng bilimli tarjimon mutaxassislariga ehtiyoj kun sayin ortib bormoqda.

Zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi sababli, bugungi davrda dunyoning

turli mamlakatlaridagi olimlar tezkor ma'lumot almashish va qo'shma tadqiqotlar olib borish imkoniyatlariga ega bo'lib, ushbu aloqa vositalari tufayli zamonaviy ilm- fan misli ko'rilmagan natijalarga erishilmoqda. Bunday sharoitda ko'pgina ishlab chiqaruvchi tashkilotlar ilmiy adabiyotlarning yuqori sifatli tarjimasiga ehtiyoji sezilarli darajada oshib bormoqda. Tarjimonlar esa ilmiy adabiyotlar tarjimalarini doimiy ravishda o'zining so'z boyligiga qo'shib borishi, atamalarni tushunish qobliyatini oshirib borish va ularning ma'nosini bilishi shartdir.

Ilmiy tafakkurning yetakchi shakllaridan biridir va u ma'noni anglash va idrok etish tushunchalari bilan bog'liqdir. Ilmiy matndagi deyarli har bir atama leksik birlik bo'lib turib, u maxsus leksik birliklar ma'nolaridan birini ifodalaydi. Bu leksik birliklar esa atamalar kategoriyasiga mansubdir [1].

Umuman olganda, atama bu fan va texnologiyalar kesimida ma'lum bir sohaga xos bo'lgan so'z yoki iboradir. Atama tilshunoslikda aniq semantik chegaralarga ega. Shundan kelib chiqadiki, atamalar bu ma'lum bir fanga tegishli og'zaki iboralar bilan mustahkamlangan tushunchalar tizimidir. Agar umumiy tilda (atamadan tashqari) so'z ko'p manoga ega bo'lsada, u atamalar kategoriyasiga tushib qolsa, ushbu so'z aniq ma'noga ega bo'lib qolib, tarjimada esa uning atamadagi ma'nosi qo'llaniladi.

Shu sababli, tarjimonning ilmiy matnni tarjima qilishda yo'l qo'yadigan asosiy xatolaridan biri bu ilmiy lug'atlardan foydalanish qobliyatini yetarlicha ko'nikmalar mavjud emasligi yoki atamaga xos bo'lgan mavzuni aniq ma'lumotga ega emasligidir

- bu xolat hatto o'z ona tilida ham kuzatilishi mumkin. Qo'llanilish va miqdoriy jihatdan, ilmiy uslub matnlarida atamalar maxsus lug'atlari boshqa turdagi lug'atlardan kengroq foydalaniladi. Ular quyidagilar: nomenklatura nomlari, professionallik lug'at va atamalar, kasbga oid jargon va boshqalar. Ushbu leksika ilmiy matndagi barcha sohalarida keng qo'llaniladi (yani matn klassifikasiyasida, matn tuzulishida va uning funksiyasida, matn komponentlarida va faktorlari ham inobatga olinadi). O'rtacha hisobda, atamalarga oid yoki terminologik lug'at ilmiy matnlarning umumiy lug'at boyligidan 20 foizini tashkil qiladi.

Tarjimada grammatikaga oid muammolar.

Ilmiy muloqot uslubida o'ziga xos grammatik xususiyatlar mavjud.

Masalan ingliz tilidan o'zbek tiliga ayrim matnlar tarjima qilinganda, bazi hollarda leksik ma'no yo'qolishi va fe'llar mavhum ma'noga ega bo'lish holatlari kuzatiladi [2].

Misol uchun:

- *It **seems** very interesting – Bu juda qiziq ko'rinadi.*
- *He probably **got** a cold – Balki u shamollab qolgan.*
- *Ali **feels** himself strange – Ali o'zini g'alati his qilayapti.*

Bu hollarda ot birikmalarining o'rniga semantik yuklama fe'llarga tushushini ko'rishimiz mumkin. Boshqacha qilib aytganda fe'llar ushbu gaplarda muhim grammatik vazifani bajarib kelmoqda.

Shuningdek, ingliz tilidagi ilmiy uslub matnlarda mavhum fe'llar ham ko'p hollarda ishlatiladi:

- *Many houses were built in short term – Ko'pgina uylar qisqa mudatda qurilgan;*
- *Some new planets were discovered in mid of 2000's – 2000-yillarda bir qancha yangi sayyoralar kashf qilingan (topilgan).*

Yuqorida ko'rsatilgan misollarda ko'rinib turibdiki bunda mavhum otlar ingliz tilida ham keng qo'llaniladi va asosiy yuklama fe'llarga qaratilgan yani majhul nisbat fe'llariga.

Tadqiqotni yana qiziqarli tarafi shundaki, bugungi kungi lingvistikasida ingliz tilida hozirgi zamon fe'llarning qo'llanilish foizi o'tgan zamon fe'llari bilan teng, bunda albatta ilmiy matnning kontekstiga bog'liq.

Xulosa. Umuman olganda ilmiy matn aniq mantiq bayoniga ega bo'lishi shart va ushbu mantiqni to'g'ri va sifatli tarjima qilib berish esa tarjimonning eng asosiy vazifalaridan biridir. Ilmiy uslubdagi matnlar ko'p hollarda bir hil ko'rinishga ega bo'lib turib, ushbu matnlar ifodalsh xususiyatlariga ega. Bu kabi matnlarda so'roq gaplar kam ishlatiladi, ishlatilsa ham matn bilan tanishayotgan o'quvchini e'tiborini qaratishga yo'naltirilgan bo'ladi. Ilmiy matnlarning xususiyatlaridan biri, unda his tuyg'u hislatlari qo'llanilmaydi.

Tarjima umumiy nazariyasi, tarjimaning aniq tajribasidan kelib chiqqan

xulosalarni tizimlashtiradi va unga asos yaratadi. Tarjima jarayonida, tarjimaning natijalari va uning g'oyalar umumlashtiriladi, shu bilan birgalikda tarjima faoliyatida tarjimaga xos bo'lgan shart-sharoitlar va omillar hisobga olinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Murodkosimov, A., Raxmanova, D., Sanakulov, Z., & Zaripova, G. (2020). Ingliz va uzbek tillarida suz yasash usullari (kompozitsion usul misolida). Academic research in educational sciences, (2).
2. Murodqosimov A., Raxmanova D., Sanakulov Z., & Zaripova G. Ingliz va o'zbek tillarida so'z yasash usullari (kompozitsion usul misolida).
3. Latishev L.K. Tarjima texnologiyasi: Darslik. Talabalar uchun qo'llanma. Lingv. universitetlar va fakultet - 2-nashr, qayta ko'rib chiqilgan. - M.: Akademiya nashriyot markazi, 2015. - 320 b.
4. Shvaytser A.D. Tarjima nazariyasi: Holati, muammolari, jihatlari. - M: Nauka, 2018 yil. - 215 b.
5. Bell R. T. Tarjima va tarjima. L.: Longman, 2021- 298 b.
6. www.lex.uz
7. www.ziyo.net

INFORMATSION KO'RSATUVLARNI TAYYORLASHDA MUHARRIR VAZIFASI

Mirjamol HATAMOV

*O'zbekiston Jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti
Bosma va ommaviy axborot vositalari va noshirlik ishi fakulteti
O'zbek tili va adabiyoti kafedrasi o'qituvchisi*

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada televizion axborot dasturlarining tili va uslubi, mavzuga yondoshuv jarayonlari, axborot berishning uslublari, mualliflar qo'llaydigan janrlar, axborot tayyorlash madaniyatini yuksaltirish, uni auditoriyasini kengaytirish uchun yangicha shakl va uslublar, ta'sirchan vositalardan samarali foydalanish masalalarining dolzarbligi xususiyatlari tahlil qilingan.*

***Kalit so'zlar:** informatsiya, televideniya, tinglovchi, muharrir.*

Informatsion ko'rsatuv tayyorlash jarayonida jarayonida muharrir ishtiroki, o'rni va ahamiyati juda muhim hisoblanadi. "Voqelik qanchalik rang-barang aks etsa,